

УДК 378.14(045)

О. В. Алпатова, канд. психол. наук, доцент

МОЖЛИВОСТІ ТЕХНОЛОГІЇ МОДУЛЬНОГО НАВЧАННЯ В РЕАЛІЗАЦІЇ СУТТЄВИХ ОЗНАК ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВНОГО НАВЧАННЯ

Здійснено теоретичний аналіз впровадження в процес навчання кредитно-модульної системи, порівняно особливості традиційних та модульних форм навчання. Визначено провідні психологічні фактори модульної технології, які детермінують успішність учіння студентів. Проаналізовано способи проектування змісту навчальних модулів. Обґрунтовано структуру, правила та вимоги проектування навчального модулю. Здійснено психолого-педагогічне обґрунтування рівнів сформованості учбового модуля, які можна застосовувати як критерії оцінювання знань. Запропоновані рекомендації впровадження деяких активних методів навчання для вдосконалення якості навчання та можливостей проектування соціально-культурного простору певної навчальної дисципліни, що оптимізує не тільки професійне, а й особистісне зростання майбутніх фахівців.

Done theoretical analysis of the implementation of the learning process credit-modular system, especially compared to traditional and modular forms of learning. Identified psychological factors leading module technology that determinuyut learning success of students. Analyze ways to design the content of training modules. A substantiates the structure, rules and requirements for designing training module. Done psycho-pedagogical study formed the educational levels of the module, which can be used as criteria for evaluating knowledge. The proposed implementation of some recommendations of active teaching methods to improve educational quality and opportunities of designing socio-cultural space of a certain discipline that optimizes not only professional but also personal growth of future specialists.

Вітчизняна система вищої освіти переживає переломний момент своєї історії – впровадження кредитно-модульної системи навчання. Результати цього процесу показали ефективність обраної стратегії: вона дає імпульс для різнобічного розвитку особистості, активізує творчу діяльність студентів, їхню ініціативу, наближає викладача до конкретного студента, допомагає розкрити його

індивідуальність. Адже, кредитно-модульна система допомогла у подоланні певних недоліків, а саме: неповно враховувались індивідуальні особливості студентів, з чим пов'язане нераціональне використання навчального часу; теоретична робота студентів не завжди належно пов'язувалась з соціальним життям тощо.

Таблиця

Порівняльна таблиця традиційної та модульної форм професійного навчання

№ з/п	Традиційна форма	Модульна форма
1	Урочна форма організації навчального процесу	Вільна форма організації навчального процесу, яка орієнтована на слухача, включаючи урочну
2	Вивчення змісту навчання за дисциплінами	Вивчення змісту навчання за модульними блоками та учбовими елементами
3	Колективний темп засвоєння змісту навчання	Індивідуальний темп засвоєння змісту навчання
4	Вибірковий та періодичний контроль знань та умінь студентів	Суцільний та безперервний контроль навичок, засвоєних кожним студентом
5	Формування єдиної колективної програми навчання без урахування попередньої професійної підготовки студента	Можливість формування індивідуальної програми навчання для кожного студента з урахування попередньої професійної підготовки та діяльності
6	Значний обсяг теоретичного матеріалу, не завжди узгодженого з практичною діяльністю	Діяльнісний підхід до формування змісту навчання, який дозволяє узгодити раціональний об'єм теоретичних знань
7	Необхідність засвоєння всієї програми професійного навчання	Можливість припинити навчання після засвоєння деякого набору модульних блоків
8	Студента навчає викладач	Студент вчиться самостійно, викладач організує, консультує та контролює процес навчання
9	Навчання відбувається в навчальних закладах	Орієнтація на дистанційне та відкрите навчання

У цьому зв'язку неперехідне значення має впровадження кредитно-модульної системи навчання, зорієнтованої на кращі світові зразки. Її суть полягає в поєднанні теоретичних, прикладних і практичних засобів пізнання, з допомогою яких досягається прогресивна заміна традиційних інформативно-екстенсивних методів навчання на інноваційні освітні технології.

Зміст навчального модуля, як логічно завершеної, відносно самостійної та цілісної частини навчального курсу, є визначальним в організації кредитно-модульного навчання. У педагогіці модуль є частиною системи, без знання якої дидактична система «не працює». Іноді він співпадає з темою дисципліни, але на відмінність від теми, у модулі все вимірюється та оцінюється: індивідуальна та самостійна роботи студентів, завдання, наявний, проміжний та кінцевий рівень знань студентів тощо. В модулі чітко з'ясовується мета, завдання та рівні вивчення дисципліни, навички та необхідні вміння. Отже, таке навчання має за мету попереднє програмування послідовності вивчення учбового матеріалу, контролю рівня та якості його засвоєння. Перелік вимог до знань, навичок та вмінь (тезаурус) за кожним модулем, необхідно довести до відому студентів. Обізнаність студентів, також необхідна щодо оцінювання, кількості балів у відповідності із заданою у модулі кількісною мірою оцінки якості засвоєння навчального матеріалу. Після вивчення кожного модуля за результатами тесту, викладач має можливість дати студентам необхідні рекомендації, але й сам студент, спираючись на наявну кількість балів, усвідомлює ступень власної обізнаності. Саме цей принцип, класик гуманістичної психології К.Роджерс, вважав основним – студент за допомогою модульної програми включається в активний, самостійний процес учіння, а викладач в цьому процесі, супроводжує його, допомагаючи засвоїти прийоми учіння та самоуправління. При чому, викладач звільнений від суто викладацького та управлінського навантаження, отримує, нарешті можливість здійснювати індивідуальний, особистісний підхід до кожного студента, налагоджувати взаємодію і взаємодопомогу студентів.

Завдяки відкритості методичної системи викладача, добровільності поточного та гласності кінцевого контролю, можливості вільно здійснити самоконтроль та обрати рівень засвоєння, відсутності жорсткої регламентації темпу вивчення навчального матеріалу, реалізується гуманістичний принцип спрямованості на студента. Таким чином, виникають сприятливі морально-психологічні умови, в яких студент відчуває себе вільним та захищеним.

Усвідомлення студентами особистісної значущості засвоюваного і потреби в досягненні відповідних учбових результатів мотивується чітким описом комплексної якісної мети, яку досягне студент після завершення модуля, критеріїв рівнів засвоєння та методичною забезпеченістю в їх досягненні кожним студентом, реальний же результат повністю залежить від самого студента.

Статус «суб'єкта», як один із показників особистісно-орієнтованого навчання, забезпечується модульною технологією природним способом. Він сам планує способи, темп і місце роботи. Сам оцінює свої можливості та рівень домагань. Сам приймає рішення про перехід на наступний рівень. Потреба в самореалізації задовольняється, по-перше, можливістю за допомогою модуля завжди успішно навчатися та, по-друге, вільним вибором творчої діяльності та нестандартних завдань.

В літературі описані різноманітні способи проектування змісту навчальних модулів як засобу організації навчання студентів. Наприклад, А.Фурман (Модульно-розвивальне навчання: принципи, умови, забезпечення.-К., 1997), окреслює в структурі навчального модуля такі змістовні сфери:

Модуль знань – така складна система науково достовірних, чітко структурованих теоретичних знань (теорії, закони, закономірності, моделі, класифікації, категорії, факти, ознаки), що а) характеризує науковий пласт соціально-культурного досвіду у визначенні природи досліджуваних явищ; б) базується на структурах ментального досвіду студента і реалізується за допомогою пізнавальної активності, сприяє розумовому розвитку особистості; в) об'єктивується в системі навчальних умінь і потенційно може бути піддана соціальному унормуванню, в результаті якого організується як модуль культурних норм і правил соціальної поведінки.

Модуль норм – така складна система соціально і етнічно достовірних норм (цілі, плани, проекти, програми, алгоритми, інструкції, технології, підходи, версії, правила тощо), що а) характеризує соціальний пласт культурного досвіду нації і людства в цілому, у визначенні пріоритетів соціального розвитку, його національних інтересів; б) реалізується як виховний ритм на базі ментального досвіду і теоретичних знань студента через систему знань і відносин; в) об'єктивується у діях і вчинках і потенційно може бути піддана морально-етичному переосмисленню.

Модуль цінностей – така система гуманістичних, чітко структурованих і національно зорієнтованих вартостей (ідеї, ідеали, ставлення, оцінки, установки, переконання, ціннісні орієнтації, кон-

цепції, наслідки рефлексії тощо), що а) характеризує духовно-естетичний пласт соціально-культурного досвіду; б) реалізується як освітній ритм на базі системного набору наукових знань за допомогою ціннісно-естетичної активності особистості та сприяє її духовному розвитку та самоактуалізації; в) об'єктивується в новому світобаченні і світогляді, збагачує ментальний досвід і духовну сферу учасників навчального процесу.

На наш погляд, технологія модульного навчання здійснюється найбільш ефективно, якщо модульна програма представлена у вигляді спеціального навчального посібника (навчального методичного комплексу) для постійної індивідуальної роботи студента. В структурі навчального методичного комплексу відображені правила та вимоги проектування модулю:

- комплексна мета, в якій задані якісні характеристики (пізнавальні і особистісні) результату вивчення модулю;
- конкретизація мети в предметних «учбових» елементах, заданих стандартом освіти;
- програма та рекомендації технологічних прийомів її вивчення;
- конкретизація мети в еталонах та критеріях рівнів засвоєння, в завданнях кінцевого контролю;
- еталони рішень для організації самоконтролю та взаємоконтролю.

Під час проектування змісту навчального модуля, на наш погляд, необхідно дотримуватися таких етапів:

по-перше, конкретно-змістовного визначення структури модулів знань, умінь, навичок;

по-друге, обґрунтування оптимального змісту взаємодії викладача та студента на основі унормованого психолого-педагогічного поля цілісного кредитно-модульного процесу;

по-третє, створення повного набору інноваційного програмно-методичного забезпечення освітнього процесу, компонентів якого достатньо, щоб викладач і студент змогли налагодити повноцінні паритетні взаємини і здійснювати вибір форм, методів і засобів навчання в нормативно заданому соціально-рольовому полі.

Технологія модульного навчання забезпечує поступовий та смислоутворювальний перехід від одного виду діяльності (отримання теоретичних знань) до іншого (отримання професійних навичок та вмінь). Засобами реалізації є активні методи навчання: проблемні лекції, ділові та рольові ігри, ситуаційні задачі, лекції-диспути, розробка портфоліо та паспорту основного змісту та ін.. Модульна система навчання передбачає керування навчальним процесом за вимогами спеціалізації випускника-фахівця, що дозволить зменшити,

або зовсім виключити проблеми адаптації молодого спеціаліста до конкретного виду діяльності. Отримання гарантованого результату навчання забезпечує чітко структурована та ефективна система контролю отримання знань та навичок. Оцінка особистісних особливостей відбувається при комплексному психологічному діагностуванні психологічних та поведінкових якостей фахівця. Представимо опис трьох рівнів сформованості учбового модуля, які можна застосовувати для критеріїв оцінювання рівня засвоєння знань та послідовності проектування навчального модуля.

Перший рівень – сприймання та осмислення інформації. Широко і усвідомлено застосовувати вже сформовані види емпіричного і теоретичного аналізу залежно від мети та характеру навчального завдання. Вміти розкривати тенденції, закономірності, переносити сформовані уміння аналізу з одного виду діяльності на інший, користуватися сформованими вміннями різних способів навчальної діяльності в репродуктивних, конструктивних та творчих задачах. Розвивати вміння аналізувати ділові, імітаційні ігри. Вдосконалювати різні види аналізу за допомогою ТЗН і нових інформаційних технологій. Вміти виконувати проблемні завдання порівняльно-узагальнюючого характеру, продовжувати вчитися методу системно-структурного відходу, здійснювати історико-генетичні порівняння. Порівнювати способи діяльності методологічного характеру. Виконувати пізнавальні завдання різного ступеня складності. Користуватися міжпредметними порівняннями. Продовжувати вчитися порівнювати не тільки навчально-пізнавальну, але й усі види навчальної, суспільної і трудової діяльності окремих осіб, груп і колективів. Творчо застосовувати основні правила-орієнтири і моделі порівняння, вчитися фіксувати результати порівняння самостійно в різній знаковій формі. Робити теоретичні і практичні висновки із порівняння, закінчуючи його узагальненням, застосовувати прийом порівняння і його результати в творчій діяльності.

Другий рівень – трансформації знань, умінь, навичок. Застосовувати сформовані уміння застосовувати різноманітні за джерелом, обсягом, характером, складністю інформацію. Продовжувати вчитися найбільш складним способам узагальнення: діалектичному та системно-структурному. Складати лінійні класифікації. Виконувати завдання проблемно-узагальнюючого характеру, встановлювати між предметні зв'язки в різній навчальній інформації. Узагальнювати методи та прийоми інтелектуальної та практичної діяльності. Фіксувати узагальнення в оптимальній формі. Застосовувати вміння будувати емпіричне

і теоретичне визначення при засвоєнні, застосуванні й узагальненні різноманітної навчальної інформації. Творчо застосовувати сформовані вміння конкретизувати для дослідження, розшифровки і застосування знань. Застосовувати складні види конкретизації: сходження від абстрактного до конкретного, на основі системно-структурного аналізу, моделей. Переносити вміння й навички конкретизації на інші види діяльності, розшифровувати узагальнення, подані в будь-якій знаковій формі. Активно застосовувати форми і види доведення: пряме і непряме, дедуктивне і індуктивне, за аналогією, проблемне, «мозкового штурму», синектики. Володіти всіма видами спростування. Брати участь у доповідях, дискусіях, конференціях, олімпіадах. Розрізняти лояльні і некоректні прийоми евристики.

Третій рівень – творчих вмінь. Користуватися методами наукового пізнання. Застосовувати принципи наукового пізнання в навчанні. Вміти проблемно викладати знання, брати участь в евристичній бесіді і проводити її в молодших курсах, розв'язувати різні пізнавальні задачі, виконувати дослідницькі роботи. Застосовувати прийоми і методи наукового пізнання для засвоєння, застосування й узагальнення знань, оцінки подій та явищ.

Ввести сформовані мислиневі уміння і навички навчання і самоосвіти в загальну систему загально навчальних умінь. Систематизувати перелік умінь, критично оцінювати будь-яку інформацію на основі засвоєних умінь та навичок, користуватися прийомами взаєморецензування, взаємонавчання та ін. Творчо застосовувати знання, уміння та навички в нових умовах, в різних видах навчально-пізнавальної і організаційної діяльності.

В процесі застосування технологій модульного навчання бажано віддавати перевагу активним формам навчання. Саме це дасть змогу студентам включатись у модульне планування: ставити цілі, використовувати досвід, висловлювати власну думку, критично оцінювати роботу. Прагнемо, щоб протягом заняття завжди існував елемент рефлексії, передбачаємо час на зворотній зв'язок. Студентам необхідно знати, що та навіщо вони роблять, але як це в них виходить. Таким чином, технологія модульного навчання дає можливість моделювати необхідний соціально-культурний простір, на основі якого буде зростати як професійні, так і особистісні можливості фахівця.

Ось деякі методи, які можна використовувати під час проведення практичних занять із студентами: Мозкова атака – в парах, малих та великих групах швидко генеруються та фіксуються всі ідеї, щодо ладанної теми. Всі ідеї приймаються. Викорис-

товуються такі принципи: всі твердження приймаються, наголошується на якості, ніякої критики, підходить усе, ніяких обговорень, або суджень за винятком тих, що з'ясовують мету. Учасники можуть виходити з ідей інших, виділяється певна кількість часу. Коли ідеї згенеровані, їх можна об'єднати або привести до ладу.

«Групи, що дзижчать» – велика група ділиться на маленькі групи та обговорює певні теми, концепції (письмово, чи усно) та доповідає перед всією групою.

Вивчення прикладів з практики – індивідуально або в малих групах студентам презентується тема або ситуація з реального життя, питання, які студенти обговорюють, аналізують, приймають рішення, обговорюють проблеми, розвивають та доповідають про суть дискусії.

Дебати – учасники індивідуально або в групах обирають певні позиції, які стосуються теми, що обговорюється. Дається час на підготовку, потім представляються аргументи та відбуваються дебати. В дебатах передбачається більше опиратися на факти та знання, ніж на неформальне обговорення. Інший варіант: на певній стадії дебатування сторони міняються місцями.

Ігри – студенти беруть участь у різних іграх, які відносять до вирішення певних освітніх цілей.

Навчальні групи, які співпрацюють – включають взаємодію невеликих груп. Невеликі групи найбільш дієві, коли мається на меті розвиток як соціальних так і академічних здібностей, умінь, навичок. У невеликій групі кожен студент має можливість зробити особистісний внесок у процес навчання.

Індивідуальні вправи – студенти проводять час індивідуально над виконанням завдання. Розробляють плани, розмірковують над інформацією та своїм ставленням.

Навчання в парах – студенти працюють в парах, розмірковуючи над питанням чи темою, заданим викладачем, потім діляться своїми думками або думками партнера.

Круглий стіл – маленькі або великі групи. Кожен висловлює або записує одну ідею, коментар, або відповідь. Той самий аркуш використовуються для реєстрації всіх ідей кожного учасника. У випадку одночасних дискусій використовується декілька аркушів.

Самооцінка – під керівництвом викладача студенти проводять оцінку знань та навичок у формі опитувальників, блокнотів, аналізу.

Журнали – щоденник або журнал – особливе місце, в якому студенти можуть висловити свою реакцію на нові думки та емоції. Це може бути приватне місце для особистих думок, і в такому випадку рішення про те, чи ділитися змістом з іншими, залишається за студентом.

Отже, технологія модульного навчання обов'язково пов'язана з рейтинговою оцінкою пізнавальної діяльності студентів, сприяє покращенню якості навчання, а також, покликана бути педагогічно організованим чинником, який через змодельований соціально-культурний простір певної навчальної дисципліни оптимізує не тільки професійне, а й особистісне зростання майбутніх фахівців.

Література

1. *Алпатова О.* Проектування змісту навчальних модулів : Актуальні проблеми вищої професійної освіти України : Матеріали науково-практичної конференції 20–21 березня 2008р. / [заг. ред. Е. В. Лузік, О. М. Акмалдінова]. – К. : НАУ, 2008. – 98 с.
2. *Атутов П. Р.* Технологія и современное образование // Педагогика. – 1996. – № 2.
3. *Ellis Arthur K.* Perspektiv on Curriculum Reform: A Case Study of Science for all Americans (SFAA) // Symposium on Curriculum Reform in Education 19–21 May 1993.
4. *Леднев В. С.* Содержание образования : учеб. пособ. / В. С. Леднев – М., 1999. – 360 с.
5. *Мистецтво* життєтворчості особистості : навч.-метод. посіб. : у 2ч. / [ред. рада: В. М. Доній, Г. М. Несен, Л. В. Сохань та ін.]. – К. : ІЗМН, 1997. – Ч. 2. – 936 с.
6. *Гуманітарні технології* : конспект лекцій / [за ред. В. В. Різуна]. – К., 1994. – 60 с.
- Гуменюк О.* Самотворення Я-духовного за модульно-розвивального навчання : Рідна школа. 2002. – № 2. – С. 16–22.